

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 70 (2022), 473-485.

Geliş/Received: 08.02.2022

Kabul/Accepted: 05.04.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1070347

(Araştırma Makalesi/Research Article)

SOL-KEMALİZMİN TASFİYESİ: 12 EYLÜL'ÜN ATATÜRKÇÜLÜĞÜ VE KÖKENLERİ LIQUIDATION OF LEFT-KEMALISM: 12 SEPTEMBER'S ATATURKISM AND ITS ORIGINS

ONUR ALP YILMAZ*

ÖZ

Türkiye siyasetinde Atatürk son derece ikna edici bir meşruiyet yaratma kaynağı olduğu için hemen her siyasi hareket kendisine Atatürk üzerinden meşruiyet sağlama arayışındadır. Uzun yıllar Türkiye'de meşruiyet merkezi Atatürk üzerinden şekillendiğinden, Atatürk'ün sözleri, devrimleri, ilkeleri ve pratiklerini çağın gereğine göre yorumlama iddiasıyla sağdan da soldan da çeşitli hareketler ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Türkiye'de demokrasiye anti-demokratik yollarla müdahale niteliği taşıyan askeri darbelerin de meşruiyet araçları "Atatürkçülüğü koruma" söylemi olmuştur. Ancak bu meşruiyetle birlikte her darbe yönetimi zihnindeki devlet tasavvurunu kendi Atatürkçülük yorumuyla ortaya koymuştur. Öyle ki, Atatürk'ün kurduğu kurumları kapatan ve sol-Kemalistleri bu yolla kurumlardan bertaraf eden 12 Eylül Cuntası da tüm bunları Atatürkçülük üzerinden meşrulaştırmış ve daha edilgen bir toplum yaratarak, bu toplumu tartışılmaz bir üst ideoloji olarak kurgulamaya çalıştığı ve yoğun şekilde sembollerle desteklenen Atatürkçülük etrafında kenetlenmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu makale, hem 12 Eylül yönetiminin hangi açılardan ve hangi sebeplerle Türk-İslam Sentezinin taşıyıcısı olan Aydınlar Ocağı'yla örtüştüğünü hem de bu örtüşmenin 12 Eylül sonrasının Atatürkçülük yorumunda ne gibi bir etki sahibi olduğunu tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 12 Eylül Atatürkçülüğü, Aydınlar Ocağı, laiklik, Sol-Kemalizm, Türk-İslam Sentezi.

ABSTRACT

Since Atatürk is a very convincing source of legitimacy in Turkish politics, almost every political movement seeks to provide legitimacy through Atatürk. Since the center of legitimacy in Turkey has been shaped by Atatürk for many years, various movements from the right and the left have emerged with the claim of interpreting Atatürk's words, revolutions, principles and practices in accordance with contemporary necessities. In addition, the legitimacy tools of the military coups, which have the characteristics of intervening in democracy in Turkey with anti-democratic methods, have been the discourse of "protecting Kemalism". However, with this legitimacy, each coup administration revealed the ideal state in its mind with its own interpretation of Kemalism. So much so, that the 12 September Junta, which closed the institutions established by Atatürk and eliminated the left-Kemalists from these institutions in this way, legitimized all these through their interpretation of Kemalist principles and created a more passive society around Kemalism, which was heavily supported by symbols. Therefore, this article discusses both in which respects and for what reasons the September 12 regime overlapped with the Intellectuals Hearth, the founder of the Turkish-Islamic Synthesis, and what effect this overlap had on the post-September 12 Kemalism interpretation.

Keywords: Kemalism of September 12, Intellectuals' Club, Laicism, September 12, Turkish-Islamic Synthesis.

* Öğr. Gör. Dr., Işık Üniversitesi, Onuralp.yilmaz91@gmail.com, ORCID: [0000-0001-6158-7165](https://orcid.org/0000-0001-6158-7165).

Extended Abstract

One of the most important motivations of the 1980 Coup was to depoliticize the society and pull it off the streets and to initiate a period of economic-political stability. The left and workers' movement had constructed an alternative counter-culture in almost every aspect of life, however, the September 12 junta liquidated these movements and tried to manipulate the society. In this process, in which it liquidated the left and workers' movement that constructed an alternative counter-culture in almost every aspect of life, September 12 tried to manipulate the society. It tried to depoliticize the society with cultural policies, as a product of the Turkish-Islamic Synthesis produced by the nationalist-conservative elites. The content of Internationalist Kemalism, as a result of the cooperation with the Intellectuals Hearth, has turned into a "national" interpretation of Kemalism that was conceptualized with the Westernization process.

In this study, the cooperation of the state with the nationalist-conservative elites under the umbrella of anti-communism has been examined. Then, it was traced how the intellectual production based on the Turkish-Islamic Synthesis, which was made in this early period, found field of application in the regime built after September 12. To put it more clearly, firstly, the concept of secularism in the Republic was expressed, and then the change of this interpretation over time was traced in this study. The ruptures occurred by this interpretation after September 12 was also revealed in a similar way. In addition, while examining the place of anti-communism in the transformation of the interpretation of secularism, it was also discussed which political actors of the 1970s overlapped with the ideological formation of the Turkish-Islamic Synthesis of the Intellectuals Hearth. While the efforts of the Intellectuals Hearth to influence both politics and the state during the 1970s were conveyed through events, it was also emphasized that these efforts were welcomed by the state and politics before and especially after 12 September.

The organized left movement, which started to become organized in Turkey since the 1960s, was perceived as a "poison" by the state, and the antidote to this poison was a nationalism blended with Islam. While this understanding caused the emergence of new actors on the political scene, it also led to the acceptance of nationalist-conservative elites in the eyes of the state. According to the findings of this study, "domestic and national" Kemalism, which was put together with the Sunni-Islamic interpretation of Intellectuals Hearth, which set out to influence politics and the state in an organized manner in the 1970s, and as an alternative to Universal Kemalism, is an attempt to fill the spiritual void against communism. This attempt coincided with the pursuit of the state, which was trying to fill the spiritual void against communism. Another finding is that the elites of the Hearth, who were the synthesizers of the Synthesis, opened up an important space for themselves within the whole of the institutions that serve the "domestic and national" ideology of Kemalism, which claims to be above all the ideologies put forward after September 12. Because just like the Synthesisists' interpretations of secularism and Kemalism, actors of the September 12 regime did not find a conflict between the symbols of Sunni-Islam and laicism, and regarded this emerging spiritual void as a part of the "national culture and values" they wanted to fill. Another claim of this study is that the Synthesisists and actors of the September 12 regime agree on the point of view of the Kurdish issue. While both groups rejected the empirical fact about the existence of the Kurds, the Synthesisists made an intense effort to prove the "Turkishness of the Kurds". On the one hand, the actors of the September 12 regime overlapped with the Kemalist period's stance that rejected the Kurdish reality, on the other hand, they differed from the laicism understanding of that period with the idea of using Islam as a tie against ethnic separatism.

Giriş

1980 Darbesi'nin en önemli amaçlarından biri, toplumu depolitize ederek sokaktan çekmek ve bir ekonomik-siyasi istikrar dönemi başlatmaktır. Bu yüzden, toplumun ideolojik ayrılıklar üzerinden çatışma içine girdiği düzen, hukuki uygulamalarla tasfiye edilmiştir. Askeri yönetime göre, Anayasa devleti yönetmeye "bol gelmiş"ti. Evren, 30 Ağustos'un 60. yılı sebebiyle gittiği Afyon'da yaptığı konuşmada şöyle demiştir: "Biz hiçbir zaman, hiçbir yerde 'Yeni Anayasa 1961 Anayasası'ndan daha fazla özgürlükler getirecek' demedik. 1961 Anayasası bize bol geldi. 12 Eylül'e bu bolluk içinde oynaya oynaya geldik."¹ Orgeneral Evren'in konuşmasının özgürlük karşıtı söyleminin ruhu, karşı propaganda yapmanın pratikte neredeyse yasaklandığı bir sürecin ardından, 7 Kasım

¹ Cumhuriyet, 30 Ağustos 1982.

1982 tarihinde oylanan referandumda halktan %91,4 destek alarak kabul edilen 1982 Anayasası'na da olduğu gibi yansımıştır.

Anayasa Profesörü Bülent Tanör'e göre, 1982 Anayasası bir yandan düşünce ve ifade özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, basın özgürlüğü gibi bireysel özgürlükleri ciddi şekilde sınırlamaya tabî tutarken, kolektif haklar konusunda daha da sınırlayıcı davrandığından bahsetmiştir.² 12 Eylül öncesinin işçi örgütlülüğü, hem sola stabil bir taban kazandırmış hem de işçi direnişlerine sebep olmuştur. 12 Eylül, neredeyse hayatın her alanında alternatif bir karşı-kültür kurgulayan sol ve işçi hareketini tasfiye ettiği bu süreçte, depolitize etmeye çalıştığı toplumu milliyetçi-muhafazakâr seçkinlerin ürettiği Türk-İslam Sentezinin bir ürünü olan kültür politikalarıyla manipüle etmeye çalışmıştır. Vitrinde Atatürkçülük olsa da içeriği değişmiştir. Başka bir ifadeyle, bir Batılılaşma ideolojisi olan Kemalizmin içeriği, Aydınlar Ocağı'yla yapılan işbirliğinin de bir sonucu olarak, Batılılaşma süreciyle hesaplaşan bir "milli" Atatürkçülük yorumuna dönüşmüştür. Atatürkçülüğün bu yeni yorumu, hem önceki yorumlardan farklı olduğu için hem de bu dönemde resmî Atatürkçülük ve Atatürkçü aydınlar arasında bir gerileme sebep olduğu için incelenmeye değerdir.

Her ne kadar bugüne kadar 12 Eylül rejiminin Atatürkçülük yorumuna değinen Taşkın³ ve Akyaz⁴ gibi yazarların çalışmaları olsa da bunlar, 12 Eylül Atatürkçülüğünün kökenlerini detaylı olarak tartışmamakta ve dolayısıyla 27 Mayıs'tan itibaren örgütlenen, devleti düşünsel alanda etkisi altına almaya çalışan Aydınlar Ocağı ile ordunun çıkarlarının geçmişten 12 Eylül'e kadar nerelerde örtüştüğünden bahsetmemektedir. Bunun yanında Aydınlar Ocağı'yla devletin hangi çerçevede uzlaştığını ve Aydınlar Ocağı'nın orduyu etkileme kapasitesinden bahseden Yurttaş Özcan⁵ gibi yazarların çalışmaları olmakla beraber, bu çalışmalar da 12 Eylül sonrasının tüm ideolojileri ikame etme iddiasındaki bir üst ideoloji olan 12 Eylül Atatürkçülüğüne odaklanmak yerine, Aydınlar Ocağı'nın tarihçesine odaklanmaktadır. Bunlarla beraber, Türkiye'de farklı görüşlerin laiklik yorumuna ve genel olarak Türkiye'de laiklik anlayışının dönüşümüne odaklanan Mert⁶ gibi yazarların çalışmaları olsa da bunlar, tarihsel bir anlatı niteliği taşımış ve ana odak noktaları 12 Eylül Darbesinin anti-komünizm çerçevesinde Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Senteziyle nasıl yakınlaştığı olmamıştır.

Bu çalışmada, devletin milliyetçi-muhafazakâr seçkinlerle anti-komünizm şemsiyesi altında yaptığı iş ve güç birliği incelendikten sonra, bu yıllarda yapılan üretimin nasıl 12 Eylül sonrasında inşa edilen rejimde uygulama sahası bulduğu incelenmiştir. Daha açık bir ifadeyle bu çalışmada, ilk olarak Cumhuriyetin laiklik anlayışının ne olduğu ifade edilirken, ardından ise bu yorumun zaman içindeki değişimin izi sürülmüştür. 12 Eylül'den sonra bu yorumun yaşadığı kırılma da yine benzer şekilde gözler önüne serilmiştir. Ayrıca anti-komünizmin laiklik yorumunun dönüşümündeki yeri incelenirken, Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezinin 1970'lerin hangi siyasi aktörlerinin ideolojik formasyonu ile örtüştüğü de tartışılmıştır. Aydınlar Ocağı'nın 1970'ler boyunca hem siyaseti hem de devleti etkileme uğraşları da olaylar üzerinden aktarılırken, bu uğraşların devlet ve siyaset tarafından 12 Eylül öncesinde ve özellikle 12 Eylül sonrasında hangi nedenlerle karşılık bulunduğu da vurgulanmıştır.

12 Eylül Öncesinde Anti-Komünizm, Din Politikası ve Türk-İslam Sentezi

Cumhuriyetin kuruluşunun ardından kurucular, Batı'nın yaşadığı modernleşme sürecini normatif ve lineer bir süreç olarak değerlendirerek, Türkiye toplumunu kendi özgül modeli çerçevesinde modernleştirme gayesi gütmüşlerdir. Bu modernleşme hareketinin varmaya çalıştığı hedef, iktisadi alanda sanayileşme, kültürel alanda yurttaşlık bilincine sahip bireyler ve milli egemenliğe dayanan bir dayanışmacı demokratikleşme ideali olmuştur.⁷ Cumhuriyet devriminin bu modernleşme tasarısının temelinde aslında toplumu ıslah fikriyle simbiyoz içindeki bir medenileşme projesi yatmaktadır. Bu projenin temel dayanağıysa laiklik olmuştur.⁸ Osmanlı'nın

² Bülent Tanör, *İki Anayasa: 1961-1982*, İstanbul: Beta, 1986, 138-141.

³ Yüksel Taşkın, "Bir Kemalist Restorasyon Teşebbüsü Olarak 12 Eylül", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim, 2009.

⁴ Doğan Akyaz, "Ordu ve Resmî Atatürkçülük", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim, 2009.

⁵ Fatma Yurttaş Özcan, "27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasal Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı", *Muhafazakar Düşünce*, 40 (2014).

⁶ Nuray Mert, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim, 2009.

⁷ Levent Köker, "Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim, 2009, 99.

⁸ Nuray Mert, "Cumhuriyet Türkiye'sinde Laiklik...", 198.

yıkıntısı içinden doğan Cumhuriyet, 1930'a kadar iki çok partili hayata geçiş denemesinin ve bu deneyimler sırasında yaşananların ardından otoriter bir rejime yönelmiştir. Bunun nedeni, yönetici kadronun, "medenileşmek" amacıyla yapılan devrimlerin arzu edilen karşılığı bulmadığı konusunda bir fikir birliğine varmaları olmuştur. Bunun sonucunda çok partili yaşam ideali terk edilip, bunun yerine bir şeflik rejimi tesis edilmiştir. Şeflik rejiminin Osmanlı'nın yıkıntısı içinden bir Cumhuriyet çıkartan Atatürk'ün üzerinde şekillenmesi, Atatürk'e duyulan derin saygı dolayısıyla rıza üretilmediği durumlarda dahi potansiyel karşı çıkışları minimize etmiştir.⁹ Bu durum, Kemalizmin modernleşme projesinin nihai hedefleri arasında yer alan demokratikleşmeyle bir paradoks noktasına işaret ediyor gibi görünse de, aslında milli iradeyi kullanma açısından aydınlanmamışlara aydınlanmışların "vasi tayin edilmesi" olarak algılanmıştır.¹⁰ Bu yolla, asırlar boyu dini değerlere kutsiyet atfederek örgütlenen kitlenin karşısına, milli bir kutsiyet aracı olarak Atatürk figürü çıkartılmıştır. Timur'un ifadesiyle, "Bu dünyevi kutsallık, karizmatik bir liderin kişiliğinde, çağdaş zihniyet, akılcılık ve bilimle buluşmaya açıldı."¹¹ Başka bir ifadeyle, yüzyıllarca dinle endoktrine edilen bir toplumu, Atatürk'ün şahsiyetinde oluşan kutsiyet aracılığıyla dünyevileştiren ve bu vasıta üzerinden de bilime yönlendirilen bir toplum tahayyül edilmiştir. Bunun nedeni, Atatürk ve neslinin Rousseau'nun günü gelmeden, kolektif bir şuur yaratılmadan halka yetkiyi teslim etmenin devrim sürecini bir daha geri dönülmez şekilde yıkacağı ve bunun da toplum için bir intihar olacağıyla ilgili düşüncesinden etkilenmeleridir.¹²

Atatürk'ün ölümünün ardından onun karizmatik şahsiyeti üzerinde inşa edilen şeflik, İsmet İnönü'yle ikame edilmiş, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Türkiye'nin Batı Blokuna dâhil olmasıyla beraber çok partili hayata geçişin yaşanmasıyla bu rol ortadan kalkmıştır. Çok partili hayata geçişin ardından, Kemalist modernleşme idealiyle demokratikleşme ideali arasında bir paradoks doğmuştur. Bu paradoks, modernleşmeyi Batılılaşmakla ya da başka bir ifadeyle Batı'nın iktisadi, kültürel ve siyasal düzeyine erişmekle bir tutan Kemalist model ve Batılı liberal demokratik model arasında ortaya çıkmıştır. Asker-sivil kadrolar, Batılı tarzda bir demokrasi yerine, kitlelerin rejimin Batılılaşma istikrarını bozabileceği endişesinden hareketle, pozitivizminden ve Ziya Gökalp'in solidarizmden mülhem bir istikrar vurgusuyla Kemalist sınırları mutlak olarak kabul eden, limiti baştan belli demokrasi tesis etmişlerdir.¹³ Dolayısıyla bu demokratik anlayış, Batılı anlamda liberal demokratik olmaktan çok; solidarist-demokratik bir model olarak ortaya çıkmıştır.

1940'ların sonuna gelindiğinde CHP, çok partili rejime adaptasyon ve tek partili rejimin sağladığı konfor alanından çıkışın bir parçası olarak İmam-Hatip kursları ve bir de İlahiyat Fakültesi açmıştır. 1950'lerdeki iktidar döneminde DP, kendine has bir laiklik yorumu üretmek zorunda kalmıştır. Bu laiklik anlayışı Frankofon anlayışın yerine Anglo-Sakson anlayışı gündeme getirmiştir. Bu anlayış, devletin dini alanı kontrol etme arzusunu sınırlandırma yoluyla inanç hürriyetini vurgulamış ve dini, milli kimliğin ayrılmaz bir bileşeni olarak yorumlamıştır. Başka bir ifadeyle, bu anlayışla laiklikten sekülerizme geçilmiştir.¹⁴ DP döneminde temelleri atılan bu anlayışın pratikteki yansıması, İmam-Hatip kurslarının okula dönüştürülmesi ve İmam-Hatip Yaptırma ve Yaşatma Dernekleri yoluyla kısa sürede ülke çapına yayılması olmuştur.¹⁵ Bu yayılmanın sonucunda, Cumhuriyetin Batılı değerlerin peşinden giden aydın projesine alternatif bir aydın grubu oluşmaya başlamıştır. Aslında çok partili hayatın ardından, Türkiye'nin laiklik politikasını gevşetmesinin en önemli nedenlerinden biri de dini ve milliyetçiliği anti-komünist propaganda için araçsallaştırılması düşüncesi olmuştur.¹⁶

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan konjonktürde Batı kapitalist blokunun yanında yer alınca anti-komünizm, bir nevi bu tercihin tarihsel zorunluluğu olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü bu dönem komünizm topyekûn olarak Batı-kapitalist blokunun en güçlü düşmanı olarak algılanmış ve engellenmesi için her türlü araç kullanılmıştır. Nitekim ABD için Türkiye'nin hem Doğu Akdeniz'de konumu hem de Rusya'ya tarihsel olarak "düşman" oluşunun yanında, anti-komünist ve anti-monarşist yapısı da bu dönemde Amerikan yardımlarının katlanarak devam etmesi bağlamında önemli bir yer tutmuştur.¹⁷ Türkiye, bu dönemde henüz kitleleşmiş bir

⁹ Hasan Ünder, "Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekin, İstanbul: İletişim, 2009, 143-144.

¹⁰ Mert, "Cumhuriyet Türkiye'sinde", 201.

¹¹ Taner Timur, *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumunu*, İstanbul: Yordam, 2012, 176.

¹² J.J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, 41-42.

¹³ Köker, "Kemalizm/Atatürkçülük", 107.

¹⁴ Mert, Cumhuriyet Türkiye'sinde, 208.

¹⁵ Beşir Ayvazoğlu, "Türkiye'de Sağcı Olmak", *Türkiye Günlüğü*, 16 (Güz 1991), 34.

¹⁶ Fatih Yaşlı, *Türkçü Faşizmden Türk İslam Ülküsüne*, İstanbul: Yordam, 2020, 169.

¹⁷ ABD Kongresindeki bir tartışma için bkz. Cumhuriyet, 12 Ekim 1951.

sol hareket olmamasına karşın bu yardımlardan daha fazla pay alabilmek için, en azından sosyalist mücadelenin güçlü olduğu Yunanistan kadar pay alabilmek için, komünist tehdit algısını sürekli olarak güçlü tutmaya çalışmıştır.¹⁸ Türkiye’de komünist tehdit algısını sürekli olarak aktif tutmaya çalışan isimlerin başında gelen Celal Bayar’ın DP’sinin iktidar yıllarındaysa din ve komünizm arasındaki bu karşıtlık ilişkisi daha da işlevsel bir hâl almış ve seçmeli olarak okutulan din dersleri aşamalı olarak ilköğretimin zorunlu müfredatına dâhil edilmiştir.¹⁹ 1960’tan sonra Türkiye’de sol hareketin ivme kazanmaya başlamasının ardından dinin komünizmin panzehri olduğuna dair algı, tüm sağ kanatta karşılık bulmuş ve DP geleneğinin temsilcisi olan Adalet Partisi’nin (AP) 271 senatör ve milletvekili, Mehmet Ateşoğlu’nun liderliğinde Milli Eğitim Bakanlığı’na liselerde de din dersi okutulması için bir muhtıra vermişlerdir.²⁰ Lise 1 ve Lise 2. sınıflara din dersinin konulmasıyla sonuçlanan bu muhtıranın sebebini açıklarken Ateşoğlu’nun kullandığı ifadeler, sağın anti-komünist mücadelede dine verdiği önemi gösterir niteliktedir: “*Türk çocuklarına (...) Türklük ve İslamlık imanı telkin etmek ve böylece solculuğu etkisiz hâle getirmek.*”²¹

1974 başında kurulan ve yaklaşık 10 ay kadar süren CHP-MSP koalisyonu dönemindeyse, MSP’nin koalisyon protokolüne eklettiği bir önkoşulun sonucu olarak bütün derece ve sınıflara din bilgisi öğretmenleri tarafından okutulmak üzere haftada bir saat olacak şekilde zorunlu ahlak bilgisi dersi müfredata eklenmiştir. Bu dolaylı yöntemle, din dersi zımnî de olsa zorunlu hâle getirilmiştir.²²

10 yıllık DP iktidarının 27 Mayıs Darbesiyle sona ermesinin ardından siyaset sahnesinde bunlar yaşanırken, Kemalizmin aydın projesine karşı çıkan milliyetçi-muhafazakâr seçkinler başlarda bir karamsarlığa bürünmüşlerdir. Onlara göre bu dönem yaşananlar “bir çöküntü” ve “bir yara”dır.²³ Özellikle Doğan Avcıoğlu’nun liderliğinde örgütlenen sol-Kemalist YÖN Hareketi ve bu hareketin liderlerinin anayasa yapım sürecine dâhil edilmeleri, sistemin tekrar dışına itildiklerini düşündükleri bu dönemde başta bilim çevresindekiler olmak üzere milliyetçi- muhafazakârları harekete geçirmiştir.²⁴ Bu milliyetçi muhafazakâr seçkinler, bir yandan örgütlenme yoluyla siyaseti etkileme çabasına girişmişken, diğer yandan da üniversite öğrencileriyle konferanslar ve toplantılar aracılığıyla bir araya gelerek sürdürülebilir bir tabana hitap etmeye çalışmışlardır.²⁵ Yaşlı’nın beyanıyla, “sol hegemonyaya bir karşı-hegemonyayla cevap verme” amacıyla bir örgütlenme arayışına girmişlerdir.²⁶ Milliyetçi-muhafazakâr seçkinlerin ilk örgütlenme yeri Aydınlar Kulübü olmuştur. Kulüp, Süleyman Yalçın, Ayhan Songar, Kemalettin Erbakan²⁷ ve Faruk Kadri Timurtaş gibi Necip Fazıl Kısakürek’in takipçileri tarafından kurulur. Nitekim kulübün isim babası da Necip Fazıl Kısakürek’tir.²⁸ Kulüp, yaklaşık dört yıllık faaliyet döneminde Nihal Atsız’dan Necip Fazıl’a kadar uzanan bir geniş skalada milliyetçi, muhafazakâr ve milliyetçi-muhafazakâr seçkinlerin fikirlerini çeşitli vasıtalarla paylaştığı bir platform olmuştur.²⁹ Kulübün 1965’te faaliyetini sonlandırmasının ardından milliyetçi-muhafazakâr seçkinler, Milli Türk Talebe Birliği’nin organize ettiği 1967 ve 1969 tarihli Birinci ve İkinci Milliyetçiler Kurultayı’nda bir araya gelmişlerdir.

¹⁸ Bunlara örnek olarak, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi’ndeki yalnızca 8 öğrencinin dahi Meclis’te “komünizm tehdidinin” yükselmesi olarak algılanıp tartışılması (Cumhuriyet, 3 Haziran 1948; Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes’in yıllar yılı Atsız vb. Türkçüler tarafından hedef gösterilmesinin ardından yaşanan nümayişler sonrası DTCF’deki görevlerinden alınmaları (Gökhan Atılğan, *Behice Boran*, İstanbul: Yordam 2007, 115-116); Hatta bu isimleri görev atayan Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel’in komünizmin Türkiye’deki banisi (kurucusu) olduğuna kadar varacak iddiaların ortaya atılması (Cumhuriyet, 25 Temmuz 1947) gösterilebilir.

¹⁹ Bu yıllarda dersi seçmek isteyenlerin dilekçe verme uygulaması terse çevrilerek, almak istemeyenlerin dilekçe vermesi zorunlu hâle getirilmiştir (Fatih Yaşlı, *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus: Yeni Türkiye Üzerine Tezler*, İstanbul: Yordam, 2020, 73.)

²⁰ Cumhuriyet, 13 Haziran 1967.

²¹ Yaşlı, *AKP, Cemaat*, 73.

²² Yaşlı, *AKP, Cemaat*, 74.

²³ Bu ifadeler Fatma Yurttaş Özcan’ın sırasıyla Süleyman Yalçın ve Metin Eriş’le yaptığı özel görüşmelerden alıntıdır. Bkz. Fatma Yurttaş Özcan, “27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasal Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı”, *Muhafazakar Düşünce*, 40 (2014), 116.

²⁴ Yurttaş Özcan, “27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr”, 109-111.

²⁵ Yurttaş Özcan, “27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr”, 112.

²⁶ Yaşlı, *AKP, Cemaat...*, 85.

²⁷ Necmettin Erbakan’ın kardeşi.

²⁸ Umut Uzer, *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Michigan: The University of Utah Press, 2016, 180-181.

²⁹ Yurttaş Özcan, “27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr”, 112.

Kurultayların başkanlığını, ilerleyen yıllarda Türk-İslam sentezinin baş-harmanlayıcısı da olacak olan İbrahim Kafesoğlu yapmış ve ilerleyen satırlarda anlatılan Aydınlar Ocağı'nın temelleri bu kurultaylarda atılmıştır.³⁰

Türk-İslam Sentezi aslında bu seçkinler ve devlet için pragmatik bir anlam taşımıştır. Kafesoğlu, 1944'ün meşhur Turancılar Davası'nın sanıklarından olan Zeki Velidi Togan'ın öğrencisi olması sebebiyle bir dönem Turancı akımın etkisinde kalmıştır. Zamanla onun Türk-İslam "yekvücut"luğuna meyletmesinin sebebi, Turancılığın dünyevi milliyetçi anlayışının anti-komünist mücadelede yeterli olamayacağına yönelik taşıdığı inanç olmuştur. Aslında bu kurgusal, kitabi ve fazla dünyevi milliyetçilik yerine Kafesoğlu'nun aradığı şey halk kütlesiyle daha rahat bütünleşebilecek bir İslami-milliyetçilik yorumu olmuştur.³¹ Bu pragmatik sentezin geliştirilme merkezi, DP'nin iktidar olduğu günün yıldönümüne atıfla 14 Mayıs 1970'te kurulan Aydınlar Ocağı olmuştur. Ocağın kurucuları arasında Nihat Sami Banarlı, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, İbrahim Kafesoğlu, Süleyman Yalçın, Ayhan Songar ve Salih Tuğ gibi milliyetçi-muhafazakâr camianın önemli isimleri yer almıştır.³² Kafesoğlu'nun 1970'lerin başına kadar benimsediği Türkçülük-Turancılık, Aydınlar Ocağı'yla beraber kabuk değiştirmiş ve Kafesoğlu tarafından 1972'de bizzat ve ilk defa telaffuz edildiği şekliyle Türk-İslam Sentezine dönüşmüştür.³³

Kendisini "siyaset-üstü" bir noktada konumlandırmak isteyen Aydınlar Ocağı'nın bu sentezi aslında o günün sağ siyasi aktörlerinin de ihtiyaçlarıyla denk düşmüştür. Örgütlü solun günden güne güç kazandığı bugünlerde Türkiye'de sağ hareketin bir ideolojik yenilik ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yaşlı'nın ifadesiyle, "Antikomünist mücadele için paramiliter bir gücün sahneye çıkmasına karar verildiğinde, bu gücün tabanını oluşturacak olan, çoğu taşra kökenli gencin ve bu gücü maddi anlamda destekleyecek eşrafın mobilize edilmesi için dinden daha iyi bir araç bulunamazdı." Nitekim bu dönemde, bir yandan Milli Görüş hareketi partileşmiş, diğer yandan da MHP (Milliyetçi Hareket Partisi), 1969 Adana Kongresi'nin, "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman" sloganıyla özdeşleşen biçimde İslam artık parti söyleminin merkezine oturmuş ve Türk-İslam Sentezine, Aydınlar Ocağı henüz sentezin adını koymadan önce meyletmiştir. Bu kongrede Atsız grubu tasfiye edilmiş ve Türkeş, Türk-İslam Sentezinin açık ifadesi sayılabilecek şu konuşmayı yapmıştır: "İslam imanı ve fazileti, Türklük şuur ve gururu, Türk harsı (kültürü) ile XXI. yüzyıl medeniyeti feza, atom, elektrik çağının yeni Müslüman Türk medeniyeti, davamız budur. Bu gaye ile iktidara talibiz."³⁴

MHP'nin gayri resmî olarak oluşturduğu komandolarına komünizme karşı şahadet vaadi ve komünizme karşı cihada çağrı yapabilmesi, onlara büyük bir konfor alanı yaratmıştır. Ayrıca, 1960'tan sonra partilerin, çeperde bulunan ocak-bucak teşkilatlarının kapatılmasıyla 1967'den itibaren 45 bölgede örgütlenen illegal ülkücü komando kampları taşralı, Sünni, muhafazakâr, alt-orta sınıfın politize olabildiği tek yer olmuştur. Ecevit'in "nice ergin köylü, artık siyaset dışında kalacaktır"³⁵ şeklinde yorumladığı ocak-bucak teşkilatlanmalarının yasaklanmasının sonucu, bu tür illegal paramiliter örgütlenmelerin taban kazanması şeklinde tezahür etmiştir. Son tahlilde, MSP (Milli Selamet Partisi), İslam'ın; MHP'ye Türklüğün baskın olduğu bir söylem içinde Türk-İslam Sentezine zaten meyletmişlerdir.³⁶

Bu dönemin bir diğer sonucu da milliyetçi-muhafazakâr camiada zaten var olan CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) karşıtlığının anti-komünizm üzerinden yeniden kurgulanması olmuştur. Aslında anti-komünizmin sol yorumu olarak kurgulanan ortanın solu hareketi, milliyetçi-muhafazakâr seçkinler tarafından komünizmle eş tutulmuştur. Nitekim onlara göre, CHP'nin öncüsü olduğu modernleşme hareketi Türkiye'de "sapık ideolojilerin" filizlenmesinin ana sebebi olmuştur. Necip Fazıl'a göre, bu "sapıklıklar", CHP'nin açtığı yol, "haşhaşından zakkumuna kadar zehirli otlar yüzünden meydana gelmiştir." Necip Fazıl ayrıca, 1970'lerde CHP'nin yeniden iktidar olmasına ve CHP'nin kapatılmamasına da öfkesini püskürmüştür. O, milli felaket olarak algıladığı sol dalgayı CHP'ye ciro etmiş ve sağın tarihsel blokunun bilinçaltına uygun şekilde yaptığı, "İşçi ile işverenden hangisinin mazlum ve hangisinin zalim olduğunun tayinine imkân" bırakılmaması şeklindeki yorumuyla da sorumluluğunu CHP'nin tarihsel rotasına ve 1970'lerdeki sol vizyonunun sırtına yüklemiştir.³⁷

³⁰ Yaşlı, *AKP, Cemaat...*, 86.

³¹ Yaşlı, *AKP, Cemaat...*, 87.

³² Yurttaş Özcan, "27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr", 115.

³³ Kemal Can ve Tanıl Bora, *Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İstanbul: İletişim, 2000, 170.

³⁴ Fatih Yaşlı, *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkeş*, İstanbul: Yordam, 2019, 216.

³⁵ Bülent Ecevit, "Politikasız Demokrasi", *Ulus*, 7 Temmuz 1960.

³⁶ Bora ve Can, *Devlet, Ocak, Dergah*, 161.

³⁷ Yaşlı, *Türkçü Faşizmden*, 106.

İşte Aydınlar Ocağı tam da böyle bir dönemde, Necip Fazıl gibi Cumhuriyet'in kurucu değerleri ve ilkelerine eleştirel olarak bakan isimlerden beslenip, bu düzlemde kendilerine rota çizen MHP-MSP gibi hareketlerin sentezlerini resmî ideolojiyle barıştırma uğraşının bir sonucu olarak Türk-İslam Sentezini geliştirmiştir. Sentez, daha ziyade MHP'nin otoriter-bürokratik devlet tasavvuruna yakın görülebilir. Nitekim Abdürrahman Dilipak bu nedenle, bu sentezi "Kemalizm-İslam sentezi" olarak tanımlamıştır.³⁸ Ancak Dilipak'ın iddiasının aksine, gerçekte bu sentezin, Kemalist modernleşmeciliğin evrenselciliğine antitez olarak üretilmiş "yerli ve milli" bir "Atatürkçü-İslam" sentezi olduğu söylenebilir.

Aydınlar Ocağı, 1970'lerin tamamını kapsayan bir süreçte sosyalist örgütlü mücadele ve entelektüel hegemonyaya karşı, iktidarları etkilemeye ve sağ bloku bütünleştirmeye dayanan bir karşı-hegemonya kurgulayarak milliyetçi-muhafazakâr bir nesil yaratma projesine hizmet etmiştir.³⁹ Bu proje, devletin anti-komünist mücadelesiyle örtüşmüş ve laik devlet söyleminin komünizmle mücadelede yeterli görünmemesinin sonucunda milliyetçi- muhafazakârlığa duyduğu ihtiyaçla üst üste gelmiştir. Devlet için bunun ilk anlamı komünizmle mücadeleleyen, diğer anlamıysa milliyetçi-muhafazakâr seçkinlerin komünizme karşı mücadele çağrısını cihad üzerinden tanımlaması yoluyla laik devlet düzenine yönelebilecek tepkileri "komünizm tehdidine" kanalize etmek olmuştur.⁴⁰ Ancak uzun vadede Sovyet Blokunun çökmesiyle ve "komünizm tehdidi"nin ortadan kalkmasıyla beraber, pozitivist-materyalist unsurlardan arınmış, İslamcı öğretilerle yetişmiş nesillerin hem devlet kadrolarındaki yerleşikliği hem de güçlü bir toplumsal taban kazanmaları sonucunda bu tepkiler, doğrudan laik devlet düzenine yönelmeye başlamıştır. Necip Fazıl, bu yeni durumu kendi mücadelesi açısından yorumlarken, "surdaki delik" metaforuna gönderme yaparak, deliğin açıldığını ifade etmiştir.⁴¹ Aslında bu grubun fark ettiği olgu, milliyetçi- muhafazakârlığın Türkiye modernleşmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak dışlanmasının makûs bir kader olmadığını ve devleti kim ele geçirirse ona hizmet edeceği gerçeğini görmeleri olmuştur. Devletin, Ocaklıların ideolojik formasyonuna duydukları ihtiyaç ve hoşgörüyü Ocağın eski Başkanlarından Osman Yalçın'ın yıllar sonra bir dergiye verdiği söyleşide Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a yaptıkları ziyareti anlattığı şu kesitte bulmak mümkündür:

"Benim doçent olduğum o sıkıntılı günler. Aydınlar Ocağı'ndan on, on bir kişilik bir grup olarak Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ı Florya'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde ziyaret ettik. Üniversitelerde ne olup bittiğini anlattık kendilerine, bir cümlesi halen hafızamda tazeliğini koruyor: 'Yahu neredesiniz siz? Sizin gibi gençler var mı üniversitede? Siz niye çıkmadınız şimdiye kadar? Ben Müslüman bir ailenin çocuğuyum. Ama şimdi Cuma namazına gitmeye korkuyorum.'⁴²

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın bu "korkusu" 1980 sonrası dönemde yıkılmış ve devleti en üst makamda temsil edenler, bir yandan dini sembollere sıkça başvurmaya başlamış, diğer yandan da ibadetlerini kamusal alanda açık şekilde gerçekleştirmişlerdir. Ocaklı aktörler, asıl rollerini 12 Eylül'den sonra oynamış olsalar da 1970'ler boyunca da birtakım önemli siyasi gelişmelerde aktif rol oynadıkları görülmüştür. Ocaklıların ideolojik formasyonlarında önemli bir yer tutan Yalçın'ın ifadesiyle onların nesline "İslam'ın özünü öğreten"⁴³ Necip Fazıl'ın CHP karşıtlığına paralel olarak, 1973 seçimlerinden sonra ortaya çıkan koalisyon tablosu içinde CHP'nin büyük ortak olarak iktidar olmasını engellemek için ya da Ecevit'in üzerine oturan "Kıbrıs Fatih" imajını kullanarak erken seçime gidip seçimden olası bir tek başına iktidar zaferiyle çıkmasının önüne geçmek için CHP'yi dışarıda bırakan, sağ partilerden oluşan ve yalnızca 3 milletvekili olmasına karşın MHP'yi özellikle içine alan bir "Milli Koalisyon" kurulması doğrultusunda partiler arasında bir mekik diplomasisi yürütmüşlerdir. Bu doğrultuda 11 Kasım 1974 tarihinde Ortadoğu Gazetesi'nde bir de bildiri yayımlamış ve partileri sorumlu davranmaya davet etmişlerdir. Nitekim I. Milliyetçi Cephe hükümetinin güven oylaması yapılacağı gün aksi yönde oy verebilecek parlamenterleri ikna etmek amacıyla Meclis'te bulunmuşlar ve ikna turlarını sürdürmüşlerdir. Ayrıca bu dönemde Ocaklı Nevzat Yalçın'ın İsmail Cem'in yerine TRT gibi dönemin görsel yayıncılık tekeli

³⁸ Bora ve Can, *Devlet, Ocak, Dergah*, 161-162.

³⁹ Yaşlı, *Türkçü Faşizmden*, 152.

⁴⁰ Yaşlı, *AKP, Cemaat*, 87.

⁴¹ Yaşlı, *AKP, Cemaat*, 88.

⁴² Akif Tan ve Ömer Çakkal, "Prof. Dr. Süleyman Yalçın: Devrin Edebiyatçıları Önce Öğretmenlerim, Sonra Hastalarım Oldu", *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 22 (2012), 98.

⁴³ Tan ve Çakkal, "Prof. Dr. Süleyman Yalçın", 99.

elinde bulunduran önemli bir kurumun başına atanması da Türk-İslam Sentezinin devlet katında görmeye başladığı teveccühü anlamak açısından ayrıca vurgulanmalıdır.⁴⁴

Özetle, devletin 1940'lardan itibaren pragmatik bir tercihin sonucu olarak benimsediği anti-komünizm, Türkiye'de 1960'lardan sonra örgütlü sol mücadelenin yükselişle pratik bir içeriğe bürünmüştür. Devletin dünyevi milliyetçilikle "komünist tehdidi" bertaraf edemeyeceğini anlaması üzerine, yeni bir "panzehir"e ihtiyaç duymuş ve duyulan bu ihtiyaç bir yandan siyaset sahnesindeki yeni aktörler tarafından, diğer yandan da Aydınlar Ocağı gibi alternatif seçkin örgütlenmeleri tarafından sağlanmıştır. Aydınlar Ocağı, asıl etkisini 1980'den sonra gösterecek olsa da devletle tanışma ve barışma bağlamında 1970'ler adeta bir *pretest* işlevi görmüş ve *posttest* evresi olarak nitelendirilebilecek 12 Eylül sonrası için "teşhis, tanı ve tedavi"lerini hazırladıkları bir evre olmuştur.

Aydınlar Ocağı, Türk-İslam Sentezi ve 12 Eylül'ün Atatürkçülük Anlayışı

12 Eylül'ün Atatürkçülüğü devletin yukarıdan aşağıya bir yöntemle (*top-down*) tasarladığı modernleşme tahayyülüne toplumun ileriye yahut "geriye" doğru bir direnç göstermesinin sonucunda ileriye dönük olan hareketleri yasaklarken, kendisi muhafazakâr bir tona bürünerek "geriye" doğru olanlara da geçmemeleri gereken bir sınır çizmek istemiştir. Bu bağlamda da 12 Eylül paşaları, Aydınlar Ocağı'nın seçkinleriyle örtüşmüşlerdir. Bu örtüşme, Atatürkçülüğe karşı Atatürkçülük ya da daha doğru bir ifadeyle, "yerli ve milli" Atatürkçülüğün evrensel olanı takip eden Kemalizme galip gelmesi gibi ilginç bir sonuca yol açmıştır. Başka bir ifadeyle, CHP'nin ve dolayısıyla Atatürk'ün tarihsel Batıcılığı, Marksist ideolojinin yayılmasına sebep olan ve Halkevleri ile de bu "zehirli" fikirleri çevreye yayan en temel düşman olarak algılanmıştır.⁴⁵ Nitekim sentezcilere göre, aslında komünizm bir haçlı dayatmasıdır ve Batıcılığın kaçınılmaz bir sonucudur. Sentezciler tarafından bundan kurtulmanın yegâne yolu, bu "haçlı zehrine" karşı "yerli ve milli" bir cephe yaratmak olarak görülmüştür. Çünkü onlara göre, Batı ve komünizm zaten eş anlamlıdır.⁴⁶ Bunun bir uzantısı olarak, darbeden hemen sonra, 30 Eylül 1980'de Harp Okulu öğrencilerine yaptığı konuşmada Kenan Evren şöyle demiştir: "*Bu çağlarda sizlere çok kimseler yanaşır, izm'li bir ideolojiyi aşlamak ister. Bunları biz çok yakinen biliyoruz. Eğer izm'li bir ideoloji aşlamak lazım gelirse, işte Ulu Önder Atatürk'ün Kemalizm ideolojisi vardır. Onu benimseyiniz.*"⁴⁷

Kenan Evren bu konuşmasıyla bir yandan ilerleyen dönemde yapılacağı gibi, bu dönem yeni bir içerikle Atatürkçülüğün bir üst ideoloji olarak kurgulanıp, diğer ideolojilerin üstünü kapatacak bir kılıf olduğunu vurgularken; diğer yanda da bu yeni Atatürkçülük yorumunun topluma çeşitli yollarla aşılacağına da sinyalini vermiştir. Evren ve Ocaklılar arasında ideolojilere bu bakışın yanında, aydın karşıtı tutumlarında ve toplumsal hareketlerin itici gücü olan gençlik ve işçiye karşı bakışları arasında da bir ortaklık görülmüştür. Aydın karşıtlığı, Ocaklıların büyük kısmının akademik çevreden gelmesinden kaynaklı olarak bir çelişki olarak anlaşılabilir, ancak bu seçkinlerin bakışına göre bilim, siyasetin ve devletin bir aracıdır ve devlet çıkarlarına hizmet etmeyen bir bilim anlayışı zararlıdır. Başka bir ifadeyle, hem 12 Eylülcüler hem de Ocaklılar tarafından devletin çıkarlarına hizmet etmeyen bir entelektüel üretimin devlet için tehditkâr bir unsur olduğuyla ilgili bir konsensüs oluşmuştur.⁴⁸

12 Eylülcüler ve Ocaklı seçkinlerin ideolojiler karşıtı tutumunun doğal bir sonucu da evrensellik karşıtlığı olmuştur. Nitekim Ocaklıların "haçlı" olana karşı "yerli ve milli" olanı savunması da bunun sonucudur. Başka bir beyanla, modern olanın evrenselliğini kabul etmek yerine, bunu medeniyetler üzerinden okuyarak Türklük ve İslam arasında kaçınılmaz bir simbiyoz ve Batı'yla da kaçınılmaz bir çatışma gören Ocaklı seçkinler için evrensellik iddiası, haçlı çıkarlarına hizmet etmek olarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda, sentezin fikir babası olan Kafesoğlu, daha 1970 gibi bir erken tarihte şöyle bir Atatürkçülük yorumunda bulunur: "*Atatürkçülük siyasi, içtimai, kültürel yönleriyle bir bütündür ve buna göre, bir gerçek Atatürkçü milliyetçidir, fakat enternasyonalist değil (...)* laiktir, fakat din aleyhtarı değil; inkılâpçudur, fakat devirici değil."⁴⁹

Kafesoğlu, bu yorumuyla bir yandan Atatürk'ün milliyetçiliğini daha sol ve evrensel bir içerikle yorumlamaya ve yurtseverliğe yakın bir noktaya getirmeye çabalayan sol-Kemalistlere anti-tez üretirken, bir diğer yandan da

⁴⁴ Yurttaş Özcan, "27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi muhafazakâr", 124-126.

⁴⁵ Etienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, 57

⁴⁶ Aykut Edibali, *Birlik Davamız*, İstanbul: Bayrak Yayınları, 1991, 192.

⁴⁷ Doğan Akyaz, "Ordu ve Resmî Atatürkçülük", 187.

⁴⁸ Yüksel Taşkın, "Bir Kemalist Restorasyon...", 578.

⁴⁹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, 175.

Atatürk'ün laikliğinin din aleyhtarı olmadığını vurgulayarak, onun İslam'la harmanlanması gereken bir anti-enternasyonalist milliyetçilik anlayışı olduğuna dair inancın ilk işaretlerini vermiştir. Zaten 12 Eylülcülerin yorumuna göre, devletin her alanda kurumsal bir özerlik kazanmasını talep eden sol-sosyal demokrat Kemalist yorum, devletin geldiği durumun asıl sorumlusu olmuştur.⁵⁰ Sol-Kemalist kadrolar, 12 Eylül öncesi uğradıkları saldırılar ve bu saldırılarda devleti temsil eden kişi ve kurumların yer yer kayıtsızlığı, yer yer de isimlerinin doğrudan bu saldırılara karışması dolayısıyla sıklıkla, devletin hükümetten bağımsız bir kişilik kazanması gerektiğini vurgulamışlardır. Örneğin Ecevit, *Özgür İnsan Dergisi*'nin Ekim 1975 sayısında yazdığı yazıda, sağ partilerin Türkiye'nin probleminin "hükümete" ya da başka bir ifadeyle, yetkisizlik olduğunu iddia etmelerine karşın bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Demokrasinin asıl sorunu hükümete değil, devletin hükümetçe veya başka etkenlerle tahrip edilmesi, işleyemez duruma getirilmesidir. Demokraside hükümetler sık sık değişebilir, uzun hükümet bunalımları olabilir, aylarca hükümete kalınabilir, zayıf hükümetler, tutarsız veya kararsız hükümetler, azınlık hükümetleri kurulabilir, yetki sınırlarını aşmak, devleti ele geçirmek, rejimi yıkmak isteyen hükümetler iş başına gelebilir... Eğer bir ülkede devlet, her türlü hükümete rağmen veya uzun hükümet bunalımlarına rağmen ayakta durabilecek kadar (...) kişiliğini bulmuşsa (...) o ülkede demokrasi yaşayabilir."⁵¹

Devletin görece özerklik sahibi olduğu ve evrensel içerikli ideolojileri kendisine yer edinebildiği bu sistem, hem 27 Mayıs sonrası bir "yara" olarak gören Ocaklı seçkinler tarafından hem de 1961 Anayasası'nın topluma "bol" gören 12 Eylülcüler tarafından zararlı olarak nitelendirilmiştir. Böyle bir sistem yerine "Türk tipi" sınırlı bir demokrasi öngörülmüştür. Evren, devletin hükümet karşısında kişiliğini kazanması gerektiğini vurgulayan sol-Kemalistleri şöyle yermiştir:

"Cumhuriyetin temel taşlarından Atatürkçülük adına tahrifat ve tahribat yapmış olanların yozlaştırmış oldukları Cumhuriyet kuruluşlarını yeniden düzenleyeceğiz, gerekirse bu düzenlemeyi o kuruluşu kapatıp yeniden açmak suretiyle gerçekleştireceğiz."⁵²

Bunun bir örneği, anayasada, daha ziyade sol-Kemalistler tarafından kullanılan 'özgürlük' kavramının yerine 16 Ağustos 1982'de verilen bir önergeyle 'hürriyet' kavramının kullanılmasının kararlaştırılması ve taslakta bu şekilde kabul edilmesi olmuştur. Nitekim özgürlük, bir kavram olarak, 1974'teki kapsamlı tüzük değişikliğiyle birlikte, diğer evrensel sosyal demokrat ilkelerle beraber CHP Tüzüğü'ne girmiş ve Ecevit'in 1970'ler boyunca neredeyse vurguladığı her başlığın çatı kavramı hâline gelmiştir.⁵³ Bu da evrensel bir niteliğe bürünen ve 12 Eylülcülerin "Atatürkçülüğü çarpıtmak" olarak yorumladığı projenin bir yansıması olarak görüldüğünden "millileştirilmek" zorunda hissedildiğinin bir göstergesidir. 12 Eylülcülerin sol-Kemalizmin kavramlarından arınma gayretinin bir diğer sonucu da sol-Kemalizmin tercih ettiği "Devrim Tarihi" kalıbının yerine "Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi"ni tercih etmeleri ve üniversitedeki dersleri de bu isimle okutmaları olmuştur.⁵⁴

12 Eylülcülerin sol-Kemalizmle hesaplaşma ve tasfiye süreçleri sadece kavramsal alanda olmamış, kurumsal düzeye de yansımıştır. Bunlardan ilki, Atatürk'ün kurduğu ve miras bıraktığı kurumlar olan ve Yaşar Kemal'in "Ben Atatürk'ün Türk Dil Kurumu'nu kapatmış olanların elini sıkmam!.." şeklinde⁵⁵ tepkisine de neden olan Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'nun ilga edilmesi olmuştur. Evren'in yukarıda belirtilen, üniversitelerden Atatürk'ün kurduğu bu kurumlara kadar kültür alanındaki tüm kurumların sol-Kemalist kadrolar tarafından 'tahrip edildiği' yönündeki fikrinin açık bir sonucu olan bu uygulamanın amacı da bu kurumların yerine kurulacak olan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun (AKDYYK) kuruluşuyla ilgili Anayasa maddesini kaleme alan Milli Güvenlik Konseyi üyesi Tahsin Şahinkaya'nın gerekçesinde vücut bulmuştur: "Atatürk tarafından kurulan Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu'nun günün ihtiyaçlarına göre reorganize edilerek devletle olan organik bağlarının tesisi ve kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyet göstermeleri..."⁵⁶

Şahinkaya'nın gerekçesinden de anlaşılacağı üzere, 12 Eylülcülerin "reorganizasyon" anlayışları, devletin hükümetlerden özerkleşen bir yapıya bürünmesini talep eden sol-Kemalizmin aksine, sınırları ideolojik olarak

⁵⁰ Taşkın, "Bir Kemalist Restorasyon", 577.

⁵¹ Bülent Ecevit, "Devlet Kişiliğini Belirliyor", *Özgür İnsan ve Demokrasi*, Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları, 2017, 219-220.

⁵² Taşkın, "Bir Kemalist Restorasyon", 578.

⁵³ Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, İstanbul: Doğan Kitap, 1999, 288.

⁵⁴ "Kemalizm/Atatürkçülük", 97.

⁵⁵ Ahmet Taner Kışlalı, "12 Eylül Pinokyoları...", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1994.

⁵⁶ Yüksel Taşkın ve Suavi Aydın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, 343.

baştan belli olan bir projenin hizmetindeki memurlara dayanmıştır. 12 Eylülcüler, bu doğrultusunda toplumun bilgi edinme kaynakları olan TRT, TDK, TTK ve üniversiteler gibi kurumların “devletin amacına hizmetten sapan” özerk ve dolayısıyla evrensel nitelikte üretim yapılmasının önüne geçmiş, özerk üretim yanlısı aydınları devletlû seçkinlerle ikame etmişlerdir. Aslında bu düşünce, 12 Eylülcülerin Atatürkçülük yorumunun yaratmak istediği toplumun ve onun aydınlarının da rollerini açık şekilde göstermiştir. Bu tahayyül, devletlû seçkinler tarafından çeşitli araçlarla manipüle edilen edilgen bir toplum tahayyülüdür. TTK ve TDK’nın AKDITYK adı altında yeniden örgütlenmesinden sonra kuruma atananların hiçbirinin 1978 CHP iktidarı boyunca Kültür Bakanlığı Kültür Yüksek Kurulu’na atanan isimlerden olmaması, buna karşın 23 kişinin AP (Adalet Partisi) azınlık hükümetinin Kültür Bakanlığı danışma kurulunda görev alan isimler arasından belirlenmesi de çarpıcıdır. Ancak esas çarpıcı olan, bu üst kurumun tarih alanında faaliyet gösteren bölümüne, Türk-İslam Sentezinin doktrinerleri olan başta İbrahim Kafesoğlu olmak üzere, Hakkı Dursun Yıldız, Fahrettin Kırzioğlu, Altay Köymen, Bahattin Yediyıldız, Bahaettin Ögel, Bayram Kodaman, Faruk Sümer’in atanmaları olmuştur.⁵⁷

Kurumun bu değişen niteliğinin iki temel çıktısı olduğundan söz edilebilir. Bunlardan ilki, tarihi Türklerle başlatma, Türklerin etrafında şekillendirme ve Orta Asya gelenekleriyle bir kültür şekillendirme gibi alışkanlıkları bir kenara bırakan sıçramalı tarih anlayışının yerine, 1939’dan sonra, Hasan Âli Yücel’le beraber başlayan Türkiye’yi ve Türkleri evrensel tarihin içinde konumlandırın ve yorumlayan bir anlayışı temsil eden Türk Hümanist anlayışını bir kenara itip, yeniden 1930’ların ahistorik tarihçiliği yeşertilmesidir. Enver Ziya Karal ve Ekrem Akurgal gibi akademisyenlerin 12 Eylül öncesinde Türk-İslam Sentezcileri’ni TTK’dan uzak tutması sonucunda 1980 sonrasına kadar süren hümanist gelenek, 12 Eylül’ün ardından yerini Türk-İslam Sentezcilerinin tarih yorumuna bırakmıştır.⁵⁸ Sentezciler tarih anlayışı, Türkleri tarihin merkezine koyarak, lineer tarih anlatısından kopup, yeniden sıçramalı bir tarih anlatısı yaratmıştır. Hümanist hareketi, Batı emperyalizminin bir aracı olarak algılayan Ocaklı seçkinlere göre, hümanist akımın tarih anlayışı Türklüğü, laiklik anlayışı da İslam’ı zedelemiştir.⁵⁹ Yukarıda da ifade edildiği gibi sentezin yaratıcısı olan Ocaklı seçkinlerin temel hareket noktası Batı karşıtlığı olduğundan, onların Türk tarihindeki temel vurguları ve araştırmaları Türklerin İslamiyet’le tanıştıkları 9. ve 11. yüzyılları kapsayan dönemde Anadolu’ya, Aral-Hazar bölgesine ve İran-Afgan yaylasına dayanmıştır.⁶⁰ Çünkü onlara göre Türklüğün ayrılmaz bir parçası olan İslam, diğer tüm milli değerlerle barıştırılmalıdır. Osman Turan’ın ifadesiyle ihtiyaç duyulan şey, laikliğin “millileştirilmesi” ya da Hocaoglu’nun ifadesiyle devleti, tarihi, toplumu ve İslam’ı barıştırmak suretiyle milli birliği “sarsılmaz” biçimde güçlendirmektir.⁶¹ Nitekim bahsedilen bu unsurların tamamı, Ocaklıların yıllardır vurgu yaptıkları “milli kültür”ün ayrıl(a)maz birer parçası olarak görülmüştür. Sentezcilere göre, Türk-İslam Sentezi yapay bir süreç olarak onlar tarafından yaratılmamış, Selçukluların İslam’ı kabul etmeleriyle beraber ortaya çıkmış ve Selçukluların 1071’de Anadolu’ya girişiyle beraber Türklük ile İslam’ın buluşması en büyük meyvesini vermiştir. Türkler, Sünni-İslam bayrağını Haçlılara da Şiilere de karşı koruyan yegâne unsur olmuş ve İslam’ı yüceltmişken, İslam da Türklüğe benliğini vermiştir.⁶²

Ocaklıların Türklük ve İslam’ı buluşturma uğraşlarının uzantısını Evren’in eylem ve söylemleriyle de desteklediğini belirtmek gerekir. Evren, Atatürk’ün simgesel boyutunu ön plana çıkartarak, O’nu 12 Eylül sonrası döneminin uygulamalarına rıza üretirken araçsallaştırılmaya dayanan 12 Eylül rejimine uygun olarak hiçbir özel günü ihmal etmemiştir. Bu bağlamda, şehirlerle özdeşleşen özel günleri genelde o şehirde geçirmeyi tercih etmiştir. Erzurum Kongresi’nin yıldönümü olan 23 Temmuz 1981’de Erzurum’a giden Evren, bu sembolik günde, Atatürk’ün laiklik ilkesi ve milli eğitim politikasına aykırı bir biçimde ilkökul, ortaokul ve liselere zorunlu din dersi konulacağını açıklamıştır.⁶³ Yıllar sonra bu uygulamanın nedenini anlatırken sarf ettiği sözler de Türk-İslam Senteziyle uyumunu göstermek açısından destekleyici nitelik taşımıştır: “Yani dinimiz hakkında, dinler hakkında okullardan çıkan çocuklar bilgi sahibi olsunlar istedik. Ayrıca bir insan, hiç olmazsa iki rekât namaz kılmasını bilmeli.”⁶⁴

⁵⁷ Taşkın, “Bir Kemalist Restorasyon”, 579.

⁵⁸ Yüksel Taşkın, “Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009, 423.

⁵⁹ Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında*, 58.

⁶⁰ Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında*, 57.

⁶¹ Mert, *Cumhuriyet Türkiye’sinde*, 208-209.

⁶² Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında*, 68-69.

⁶³ *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1981.

⁶⁴ 32. Gün, 12 Eylül Belgeseli.

Evren'in bu sözlerinden anlaşıldığı gibi, dinin kamusal alanda görünürlüğüne arttıran bu ve benzeri uygulamaların amacının Ocaklı seçkinlerin İslam'ın Sünni yorumuyla devleti barıştırmaya, bu yolla toplumun depolitizasyonu sonucunda ortaya çıkan manevi boşluğun doldurulması olduğu söylenebilir. Nitekim Evren'in "dinimiz" vurgusu, tam da Ocaklı seçkinlerin Türklüğün ve Sünni-İslam'ın birleşiminden elde ettikleri Türklük formülünün bir uzantısı olmuştur. Evren'in Ocaklıların sentezine desteği bununla sınırlı kalmamıştır. Evren, 21-24 Şubat 1984 tarihleri arasında yaptığı Suudi Arabistan ziyareti esnasında umre yapmış⁶⁵ ve bu pratiği Cumhurbaşkanlığı makamında ilk kez yerine getiren kişi olmuştur. Evren'in bu davranışı, Sünni-İslam'ın sembollerinin kamusal alana inmesinin artık laikliğe aykırı görülmediği, aksine tam da Ocaklıların sentezlediği biçimde "milli kültür"ün bir parçası olarak görüldüğü fikrini destekler nitelikte görünmektedir.

AKDITYK'yla beraber kurumun değişen niteliğinin ikinci çıktısıysa, bilimin tamamen devletin çıkarlarına hizmet eden bir hâle gelerek doğrudan siyasetin emrine sunulması olmuştur. Taşkın ve Bora'nın ifadesiyle, "Kültürel/bilimsel üretim, iktidarı (devleti) hep haklı çıkararak bir vazife olarak algılanmıştır."⁶⁶ Demokrasiden, hukuka; hukuktan kültürel alana kadar her alanda evrensel olandan kopup, "yerli ve milli" olana yönelmenin bir sonucu olan 12 Eylül sonrasının bu anlayışı, her alanda olduğu gibi kendisini bilimsel sahada da göstermiştir. 12 Eylülcüler, evrensel olana dayanarak, "yerli ve milli" olana itiraz eden bir akademik camianın yerine; "yerli ve milli" olan için evrensel olana itiraz eden bir akademik camia hayal etmişlerdir. Başka bir ifadeyle, vizyon ortaya koyan bir akademik camiadan, sınırları önceden çizilmiş bir misyona hizmet eden bir akademik camia tahayyül etmişlerdir. İşte 12 Eylülcülerin bu arzusuyla denk düşen Ocaklı seçkinler, bu rejim için aranan doktrinin taşıyıcısı olmuşlardır. 1960'lardan beri devletle girift ilişkileri olan Ocaklı seçkinlerin güncel kavramla 'think-tank'i (düşünce kuruluşu) konumunda bulunan Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün (TKAE)⁶⁷ yaptığı üretimlerin Atatürk milliyetçiliğiyle harmanlanarak kendisine kurucu irade üzerinden bir meşruiyet de yaratıp kültür sahasını egemenliği altına aldığı yer AKDITYK olmuştur. Şüphesiz bu kurumun tek özelliği bilimsel üretimi denetleme kaygısı olmamış, kültürel üretim yoluyla toplumu yönlendirme kaygısı da en az denetleme kadar baskın bir amaç olarak var olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, evrensel bir tarih anlayışını ve bilimsel sahayı benimseyen seçkinlerin uzak tutulduğu bu yeni kurum, Ocaklı seçkinlerin buluşma merkezi olmuştur. Başta sentezin doktrineri Kafesoğlu olmak üzere pek çok sentezci, 12 Eylülcüler tarafından AKDITYK'ya atanmıştır. Bu noktadan sonra TKAE, AKDITYK'nin, dolayısıyla da devletin kültürel sahada yaptığı üretimlerin bir alt laboratuvarı görüntüsünü kazanmış ve yapılan üretimler bir üst kurum olarak kurumda Atatürk milliyetçiliğiyle harmanlanarak propaganda safhasına geçmiştir.

Bu manada, TKAE'nin yaptığı üretimlerden de kısaca söz etmek gerekmektedir. Her şeyden önce TKAE'nin en çok üretim yaptığı sahalardan biri Kürt sorunu olmuştur. Özellikle 12 Eylül öncesinde Apocular adıyla bilinen, (daha sonra PKK) Doğu ve Güneydoğu'da aşiretlere karşı etkinliğini arttıran ve çeşitli eylemlerde bulunan bu örgüt, 12 Eylülcülerini en çok kaygılandıran meselelerden biri olmuştur. TKAE, ordunun hassas olduğu bu alanda da ordu tarafından büyük bir arzuyla sahiplenilecek bir perspektifi benimsemiş ve "Kürtlerin Türklüğü"nü ispatlamaya çalışmıştır. Enstitü'den çıkan "Türkler'in Kürt Boyu" kitabının içeriği de en az başlığı kadar misyoncu bir yaklaşımın ürünüdür. Bu çalışmaya göre Kürtçenin "Esas yurduna bir dönem uzak kalmış oluşu, başkalaşımının nedeni"dir⁶⁸ ve Kürtçe "Farsçanın tesirinde kalan Türkçedir."⁶⁹ Nitekim Kürtler, Türklüğün Yörüklük, Türkmenlik gibi bir boyudur.⁷⁰ İşte bu Türk boyu, komünist (Ruslar) ve anti-komünist (Batı) tarafından kışkırtılmak istenmektedir.⁷¹ Bu açıdan düşünüldüğünde, laiklik hassasiyeti yüksek olan ordu çevrelerinin Ocaklı seçkinlerle yaptığı işbirliğinin bir yanı İslam'ı, ideolojik yasaklar döneminde oluşan manevi boşluğu doldurmak için araçsallaştırmakken, bir diğer yanı da Kürt meselesinde ortaklaşılacak bu bakış açısı olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle, Türk-İslam Sentezci yorumun en azından İslam kısmı, özellikle Abdülhamid döneminin İttihad-ı İslam fikrine paralel şekilde Kürtler ve Türkler arasında bir "çimento" işlevi görme konforunu sağlamaktadır. 12 Eylülcüler, Kürt kimliğini reddetme konusunda Kemalizmle bir süreklilik gösterecekler de Türk-İslam Sentezinin

⁶⁵ Cumhuriyet, 25 Şubat 1984.

⁶⁶ Yüksel Taşkın ve Tanıl Bora, "Sağ Kemalizm", , *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C.III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim, 2009, 542.

⁶⁷ Bu Enstitü'nün devletle girdiği girift ilişkiler için bir örnek bkz. 32. Gün, Enver Altaylı Kimdir?

⁶⁸ Şükrü Kaya Seferoğlu ve Halil Kemal Türközü, *101 Soruda Türkler'in Kürt Boyu*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1982, 16.

⁶⁹ Seferoğlu ve Türközü, *101 Soruda Türklerin Kürt Boyu*, 17.

⁷⁰ Seferoğlu ve Türközü, *101 Soruda Türklerin Kürt Boyu*, 86.

⁷¹ Seferoğlu ve Türközü, *101 Soruda Türklerin Kürt Boyu*, 86-87.

uzantısı olarak İslami kimliklerini tanıyarak ondan ayrıışmışlardır. Türk-İslam Sentezi sadece ideolojik manevi boşluğu doldurmak için değil, aynı zamanda Doğu ve Güneydoğu'daki etnik ayrılıkçı harekete karşı bir silah olarak araçsallaştırılması bağlamında da 12 Eylülcüler tarafından kabul görmüştür. Özetle, 12 Eylülcüler, Türk-İslam Sentezine iman ettikleri için onu benimsememiş, Ocaklı seçkinlerin "Türk Devlet Geleneği" üzerinden ürettikleri devlete sadakate dayanan rıza, onların otoriter rejim tasavvurlarıyla uyuşmuş ve dolayısıyla onlar tarafından kabul görmüştür.

Sonuç

Türkiye'de 1960'lardan itibaren örgütlü hâle gelmeye başlayan örgütlü sol hareket, devlet tarafından bir "zehir" olarak algılanmış ve bu zehre karşı bulunan panzehir İslam'la harmanlanmış bir milliyetçilik anlayışı olmuştur. Bu anlayış, bir yandan siyaset sahnesinde yeni aktörlerin ortaya çıkmasına sebep olurken, diğer yandan da milliyetçi-muhafazakâr seçkinlerin devlet katında kabul görmesine yol açmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre, 1970'lerde örgütlü olarak siyaset ve devleti etkileme amacıyla yola çıkan Sentezci Aydınlar Ocağı'nın Sünni-İslam yorumuyla iç içe olarak ve Evrensel Atatürkçülük yorumlarına alternatif biçimde ortaya koyduğu "yerli ve milli" Atatürkçülük, komünizme karşı manevi boşluğu doldurmaya çalışan devletin arayışlarıyla örtüşmüştür.

Yine benzer biçimde bir diğer bulgu ise 12 Eylül sonrasının ortaya koyduğu tüm ideolojilerin üstünde konumlanma iddiasındaki "yerli ve milli" Atatürkçülük ideolojisine hizmet eden kurumlar bütünü içinde Sentezin taşıyıcısı olan Ocaklı seçkinlerin kendilerine önemli bir alan açtığıdır. Bunun nedeni, 12 Eylül sonrasında depolitize edilen toplumda ortaya çıkan manevi boşluğun Sünni-İslam ile devleti, İslam'ın bu yorumunun sembollerinin kamusal görünürlüğünü artırıp barıştırmaya çalıştığıdır. Tıpkı Sentezcilerin laiklik ve Atatürkçülük yorumları gibi, 12 Eylülcüler de Sünni-İslam'ın sembollerini laikliğe aykırı bulmamış, ortaya çıkan bu manevi boşluğu doldurmak istedikleri "milli kültür ve değerler" in bir parçası saymışlardır.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu ise Sentezciler ve 12 Eylülcülerin Kürt meselesine bakış noktasında da uzlaştıklarıdır. İki grup da Kürtlerin varlığıyla ilgili ampirik olguyu reddederken, Sentezciler "Kürtlerin Türklüğü"nü ispatlamak için yoğun bir çaba içine girmişlerdir. 12 Eylülcüler bir yandan Kemalist dönemin Kürt realitesini reddeden tutumuyla örtüşürken, diğer yandan İslam'ın etnik ayrılıkçılığa karşı bir panzehir olarak kullanılması düşüncesiyle o dönemin laiklik anlayışıyla ayrıışmışlardır. Bunun nedeni, İslam'ı "milli kültür"ün bir parçası olarak gören ve birleştirici bir unsur olarak kullanmaya çalışan yaklaşımdır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Akyaz, Doğan. "Ordu ve Resmî Atatürkçülük", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.

Atılğan, Gökhan. *Behice Boran*. İstanbul: Yordam Yayınları, 2007.

Aydın, Suavi ve Yüksel Taşkın. *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Ayvazoğlu, Beşir. "Türkiye'de Sağcı Olmak", *Türkiye Günlüğü*, 16 (Güz 1991).

Bila, Hikmet. *CHP 1919-1999*. İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

Bora, Tanıl ve Yüksel Taşkın. "Sağ Kemalizm", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.

Can, Kemal ve Tanıl Bora. *Devlet, Ocak, Dergah: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim, 2000.

Copeaux, Etienne. *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

- Demirel, Ahmet. "Atatürk Döneminde Kemalizm", *CDTA*, C.XIII, İstanbul: İletişim, 1996.
- Ecevit, Bülent. "Politikasız Demokrasi", *Ulus*, 7 Temmuz 1990.
- _____. "Devlet Kişiliğini Belirliyor", *Özgür İnsan ve Demokrasi*, Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları, 2017.
- Edibali, Aykut. *Birlik Davamız*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1991.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970.
- Kışlalı, Ahmet Taner. "12 Eylül Pinokyoları...", *Cumhuriyet*, 19 Ağustos 1994.
- Kıvanç, Ümit ve Tanıl Bora. "Yeni Atatürkçülük", *CDTA*, C.XIII, İstanbul: İletişim, 1996.
- Köker, Levent. "Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.
- Laçiner, Ömer. "1960 Sonrası Kemalizm", *CDTA*, C.XIII, İstanbul: İletişim, 1996.
- Mert, Nuray. "Cumhuriyet Türkiye'sinde Laiklik ve Karşı Laikliğin Düşünsel Boyutu", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.
- Rousseau, J.J. *Toplum Sözleşmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Seferoğlu, Şükrü Kaya ve Halil Kemal Türköz. *101 Soruda Türkler'in Kürt Boyu*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1982.
- Tan, Akif ve Ömer Çakkal. "Prof. Dr. Süleyman Yalçın: Devrin Edebiyatçıları Önce Öğretmenlerim, Sonra Hastalarım Oldu", *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 22 (2012).
- Tanör, Bülent. *İki Anayasa: 1961-1982*. İstanbul: Beta, 1986.
- Taşkın, Yüksel. "Bir Kemalist Restorasyon Teşebbüsü Olarak 12 Eylül", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.
- _____. "Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumları", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.
- Timur, Taner. *Marx-Engels ve Osmanlı Toplumunu*. İstanbul: Yordam, 2012.
- Uzer, Umut. *An Intellectual History of Turkish Nationalism: Between Turkish Ethnicity and Islamic Identity*, Michigan: The University of Utah Press, 2016.
- Ünder, Hasan. "Atatürk İmgesinin Siyasal Yaşamdaki Rolü", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Kemalizm*, C. III, Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim, 2009.
- Yaşlı, Fatih. *Antikomünizm, Ülkücü Hareket, Türkes*. İstanbul: Yordam, 2019.
- _____. *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus: Yeni Türkiye Üzerine Tezler*. İstanbul: Yordam, 2020.
- _____. *Türkçü Faşizmden "Türk İslam Ülküsüne"*. İstanbul: Yordam, 2020.
- Yurttaş Özcan, Fatma. "27 Mayıs Sonrası, Milliyetçi Muhafazakar Aydınların Örgütlenme Çabaları ve Siyasal Gelişmeler Üzerindeki Etkileri: Aydınlar Ocağı", *Muhafazakar Düşünce*, 40.

Sürekli Yayınlar

Cumhuriyet

Ulus

Belgeseller

32. Gün, 12 Eylül.

32. Gün, Enver Altaylı Kimdir?